

O hrani i vrtovima, o gradu i ljudima

Knjiga *Vrtovi našega grada* bavi se aktualnim trenutkom urbanog vrtlarenja u Zagrebu te okuplja radove pisane iz pera znanstvenika i društveno-ekološki angažiranih praktičara. Urbano vrtlarenje nije samo lokalna zagrebačka tema, nego tema mnogih gradova u Hrvatskoj, ali i šire. U ovoj knjizi donosimo konkretne primjere urbanog vrtlarenja i distribucije hrane iz Zagreba, Varaždina, Rijeke, Maribora, Havane i drugdje. Urbano vrtlarenje dio je globalnog pokreta kojim se afirmira uzgoj hrane u gradovima, izgradnja lokalnih zajednica, osnaživanje uloge civilne scene i građanske participacije u procesima donošenja odluka, održivo upravljanje javnim prostorima, ekonomija temeljena na razmjeni i solidarnosti među akterima te brizi prema okolišu i prirodnim resursima. Ova knjiga rađena je s idejom bilježenja, analize i interpretacije fenomena i procesa koji se odvijaju u urbanom kontekstu u recentnom i sadašnjem trenutku.

Naslov zbornika, *Vrtovi našega grada*, referenca je na opus etnologinje Dunje Rihtman-Auguštin i na naslov njezine znamenite knjige – *Ulice moga grada* (2000). Podudarnost naslova je sadržajno i konceptualno relevantna. Već u knjizi *Etnologija naše svakodnevice* (1988), Rihtman-Auguštin je pisala o tzv. “divljim vrtovima” u Zagrebu, nastalima na zapuštenim, neuređenim ili rubnim dijelovima grada, i o praksi koja se smatrala marginalnom i trivijalnom, no autorica je urbano vrtlarenje komentirala kao procese “prisvajanja grada”, “alternativne urbanizacije” te “kreativnosti svakodnevice” i time urbanom vrtlarenju, kao urbanom fenomenu, upisala mnogoznačnost. U knjizi *Ulice moga grada* Rihtman-Auguštin nastavlja raditi na temi grada i pritom je angažirana znanstvenica koja, u trenutku samoga odvijanja i nastajanja raznih transformacija, kritički oporizuje i komentira fenomene i zbivanja koji su poli-

tičko-simbolički, prijeporni i širokog odjeka u javnosti, a koji se, početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća, s traumatičnim ishodom u vidu ratnih zbivanja, prelamaju na području bivše Jugoslavije na pitanjima sukobljenih i višeznačnih identifikacija, simboličkih značenja, mentaliteta, kulture i vrijednosti. Rihtman-Auguštin uočava, primjerice, promjene u prostoru koje se zbivaju na zagrebačkim ulicama i trgovima kao i promjene uličnog nazivlja, ritualnih događanja i javnih spomenika. Vizualno-identitetska obilježja grada, koja se javnosti nameću kao kontinuirane povijesne činjenice, autorica dekonstruira tako što ih tumači kao promjenjive, instrumentalizirane i populističke te time otvara polje istraživanja prijepornih odnosa političke i društvene moći u urbanom kontekstu. Na tim se teorijskim doprinosima gradi i ova knjiga.

Iako urbano vrtlarenje u hrvatskim gradovima postoji već desetljećima, tek je posljednjih godina u Hrvatskoj stvorena kritična masa tranzicijskih, zelenih i vrtlarskih inicijativa i praksi “odozdo”. One su mjestimično potaknule i formalne sustave – gradske uprave – na pronalaženje načina da se gradska zemljišta formalno osiguraju za građane i za vrtlarenje, kroz razne modele korištenja. U Hrvatskoj je, unazad tri godine, dvadesetak gradova uspostavilo formalni sustav (mreže) vrtova: Varaždin, Osijek, Rijeka, Pula, Zagreb, Karlovac, Belišće, Ivanić Grad, Virovitica, Koprivnica, Ozalj, Velika Gorica, Sisak i drugi.

Kao polemička tema na javnoj zagrebačkoj i hrvatskoj sceni urbano vrtlarenje pojavilo se naglo, 2012. godine, dokidanjem tzv. “divljih vrtova” u novozagrebačkom naselju Travno s nakanom revitalizacije “neuređene” gradske površine. Mnogo je bilo različitih reakcija i djelovanja. Bilo da je riječ o pozicijama pojedinačnog, intuitivnog, svjetonazorskog građanskog entuzijazma, osobne želje da se “nečime pomogne”, da se “učini promjena”; ili pak o aktivizmu kao jasnoj političkoj orijentaciji koja “ne priznaje” pisanje o vrtovima ili za vrtove, nego *akciju* – vrtlarenje samo – kao put ka društvenoj promjeni; ili da je tema prepoznata kao istraživačko polje koje se počinje artikulirati u znanstveno-teorijsko-istraživačkom smislu; urbano vrtlarenje je i u medijima postalo temom. Vrtlarenje se pojavljivalo u medijima (nezavisni web portali i društvene mreže, dnevne novine, televizijski i radijski program) u rasponu

od “lake”, “ljetne” novinarske teme; kao dio određenog životnog stila, ali i nadalje izrazito konzumeristički orijentiranog; kao priča o prijemima građana i formalnoga gradskog administrativnog sustava; do kritičko-polemičko-programskih tekstova koji zagovaraju jasnu promjenu odnosa prema hrani, okolišu, gradu i procesima odlučivanja. U kontekstu svih tih različitih “vrtlarskih” uloga, narativa i pozicija, nastala je i ova knjiga, ali s idejom da se promovira građanska participacija i održivi način urbanog življenja i prehrane, te da se mijenjaju i napuštaju one prakse življenja u gradu koje su vođene konzumerističkim i neparticipativnim svjetonazorom.

Impuls za knjigu proizašao je među pojedincima raznih profesionalnih usmjerenja, privatnih pozicija i (pred)znanja o vrtlarenju i zelenom aktivizmu. Mnogi, niti ne poznajući se od ranije, okupili su se 2012. u građansku inicijativu pod nazivom *Parktipicacija*. Kroz tu se *ad hoc* uspostavljenu grupu željelo realizirati prvi zajednički vrt u Zagrebu. Ideja je bila da se potakne širenje vrtlarenja u gradu i u drugim gradovima, te da se stanovnicima ponudi nov i javni sadržaj kojim se promiče održivo življenje i participacija građana. Inicijativa je imala široko polje djelovanja u smjeru postavljenog cilja: zagovaranje, afirmiranje i kritičko promišljanje uzgoja hrane u gradovima; poticanje drugih inicijativa u gradu koje promiču održivo življenje; praktičan rad na uzgoju hrane u vlastitim gerilskim ili kulturno-umjetničkim projektima; radionički programi organskog i permakulturnoga vrtlarenja i sl. Ideja uspostave prvog zajedničkog vrta u Zagrebu zahtijevala je trenutno oblikovanje raznih strategija zagovaranja prema gradskim strukturama upravljanja, koje su nadležna instanca za potencijalno ustupanje nekoristene gradske zemljišta.¹ Niz operativnih tjednih sastanaka inicijative uključivao je: oblikovanje dopisa za gradsku upravu i priopćenja za medije, prisutnost u medijima u svrhu informiranja i edukacije građana, planiranje edukativnih radionica i programa kojima se direktno poticalo građansku participaciju i vrtlarske prakse u gradu, povezivanje sa srodnim udrugama i inicijativama u svrhu jačanja civilne scene kojom se promiče održivost, te planiranje i provedbu i/ili podržavanje alternativnih i osmišljenih akcija i aktivnosti koje su trenutna reakcija na ekološko-socijalnu krizu (npr. gerilsko vrtlarenje, *kantarenje* (*thashing*), razmjena vještina (*skill-hare*), razmjena hrane ili sjemena).

8 Rubić, Gulin Zrnić

Istodobno s praktičnim djelovanjem i prisutnošću u medijima putem kojih se informiralo, educiralo te gradilo legitimitet djelovanju i porukama koje je inicijativa promicala, javila se potreba i za kritičko-teorijskim afirmiranjem i artikuliranjem vrtlarskoga pokreta, kako lokalnog, tako i globalnog. Tihana Rubić i Saša Šimpraga, kao tadašnji aktivni članovi inicijative, pripremili su i uredili znanstveno-stručni temat o urbanom vrtlarenju u *Zarezu – dvotjedniku za kulturna i društvena zbivanja* (studen 2012).² “I knjige su vrsta vrta”, napisao je Saša jednom prilikom Tihani, određivši time simboličku srž zbornika u nastajanju. Tekstovi iz *Zareza* kroz naredne su godine dorađivani, proširivani i ažurirani te kao takvi objavljeni u ovoj zborniku koji je okupio i niz drugih, novonastalih tekstova.

Zbornik dokumentira aktualni vrtlarski pokret, nastojeći stvoriti podlogu za mnoge komparativne analize (funkcioniranja vrtova, organiziranja zajednice, upravljanja i odnosa moći, vrtlarskog pristupa i sl. u različitim hrvatskim gradovima), omogućiti uvid u procesnost i kompleksnost fenomena urbanog vrtlarenja, ali i potaknuti na vrtlarenje i sadnju hrane. Pojedini radovi imaju povijesnu dimenziju, uspoređuju “stare” i “nove” prakse vrtlarenja, dok drugi opisuju suvremene prakse urbanog vrtlarenja u raznim tipovima vrtova u smislu njihove organizacije, upravljanja, funkcije te generacijske, socijalne i druge strukture (gradski vrtovi, gerilski vrtovi, školski vrtovi, sveučilišni vrtovi, terapijski vrtovi i dr.) te potencijala za oblikovanje održive i jake lokalne zajednice kao i razvoja participacije kao strategije urbane održivosti (Biti i Blagačić Bergman, Dobrić, Dujmović, Gulin Zrnić, Jambrešić Kirin, Novak, Radovanović, Slavuj Borčić, Cvitanović i Lukić, Toš, Trajkov). Nekoliko radova opisuje prakse u drugim gradovima Hrvatske (Hanžek, Butorac), u Sloveniji (Gregorčič) i u svijetu (Leboš). Radovi se kreću od mikrorazine opisa pojedinih održivih vrtlarskih praksi do makroanalitičkog političko-ekonomskog oslikavanja pojedinih nacionalnih i lokalnih prilika urbanog vrtlarenja. Socio-kulturno se propituju potencijalni i ostvareni alternativni oblici uzgoja i odnosa prema hrani: vrtovi na krovovima (Komazlić), javni voćnjaci (Pavlović Lučić) i grupe solidarne razmjene hrane (Orlić). Pitanje prehrambenog suvereniteta, kao velike globalne političko-etičko-ekonomske teme i izazova, otvara se također unutar zbornika jednim od tekstova (Janovski), a posebnu sekciju čine radovi koji opisuju ili

9 O hrani i vrtovima, o gradu i ljudima

prikazuju umjetničko (narativno, vizualno, izložbeno) odnošenje prema urbanim vrtovima (Jambrešić Kirin, Maleković i Gulin Zrnić, Marjanić, Radovanović).

Knjiga je, u sadržajno-žanrovskom smislu, *hibridne* naravi, tj. uključuje znanstvene analitičke studije, dokumentarističke i dnevničke materijale, programsko-zagovaračke tekstove te umjetničko-esajističke radove. Intencija urednica kod pripreme zbornika bila je sadržajno-konceptijski i žanrovski pokazati mnogostrukost fenomena recentnog i suvremenog vrtlarskog pokreta. Autorski tekstove potpisuju znanstvenici, praktičari, aktivisti i entuzijasti. Njihove pozicije nisu isključive, jer su neki nositelji više nabrojanih pozicija, a bez obzira na profesionalnu provenijenciju i prvobitni impuls bavljenja vrtlarenjem i vrtovima, i oni koji nisu formalno dio znanstveno-istraživačke niše kontekstualiziraju svoje uvide i iskustva u recentnoj kritičkoj znanstvenoj literaturi. Jedna od odrednica zbornika je, dakle, njegova *prakademičnost*, pojam koji u nas još nije u opsežnom korištenju, a podrazumijeva spoj praktičnog i akademskog angažmana, odnosno raznih perspektiva u promišljanju i rješavanju tekućih, svjetskih i lokalnih, problema. Odatle i različit “ton” tekstova u zborniku: od “strogog” analitičkog do “otvorenog” zagovaračkog, kao i čitavih nijansi tih odnosa između navedena dva pola. Hibridnost je očita, a i urednički zadržana, s obzirom i na korištenu terminologiju. Tako upućujemo da se pojmovi *društveni vrtovi*, *zajednički vrtovi*, *zajedničarski vrtovi*, *komunalni vrtovi*, *gradski vrtovi*, *urbani vrtovi*, *vrtovi zajednice*, *javni vrtovi* i dr. trebaju razumijevati unutar konteksta pojedinačnog rada. Čitatelj će lako razumijeti, već nakon čitanja prvih redaka pojedinog priloga, koristi li autor priloga, primjerice, pojam “gradski vrt” načelno za vrtove koji se realiziraju u gradskom tkivu bez obzira na način njihove uspostave i organizacije, ili se pak misli na formalno ustrojen projekt koji se organizira od strane gradske uprave pojedinih gradova. Ujednačavanje termina činilo nam se urednički neprihvatljivo jer bi dijelom zadiralo u autorsku autonomiju, a i nepotrebno bi uvelo tipološko sužavanje pojmovnog aparata te “realiteta”.³

Neka od pitanja koja se otvaraju ovim zbornikom jesu pitanja grada i urbanosti, odnosno promjenjive vizije urbanoga života, kvalitete i održivosti života, kontinuiteta i mijene urbanih praksi, gradskih poli-

tika prema javnom prostoru, prema zelenim prostorima u gradu i prema građanskoj participaciji. U Zagrebu, primjerice, neke su se vrtlarske prakse odvijale na neformalnoj razini (do nedavnoga uspostavljanja formaliziranih mreža vrtova u gradovima). To su “divlji” vrtovi, koji u nekim dijelovima grada postoje i danas, okupljajući u njima mahom stariju populaciju građana od kojih mnogi svoje vrtne parcele obrađuju desetljećima. Mnogim su zagrebačkim naseljima upravo ti vrtovi pridali identitet “doma”, ali i spontanog, kreativnog oblikovanja javnih gradskih zelenih površina koje služe – građanima. Istraživanja kvalitete (urbanog) života prije nekoliko desetljeća nisu gotovo uopće uključivala pitanja o ekologiji i održivosti,⁴ a vizija razvijenog grada nije pretendirala uključiti oblike poljoprivredne djelatnosti. Neformalne vrtlarske prakse, “divlji” vrtovi, percipirani su, često i među samim stanovnicima grada, kao anomalija u urbanom okviru.⁵ Tek se danas osvješćuju kao praksa koja je u skladu sa suvremenim težnjama, odnosno održivim razvojem, ekološkom poljoprivredom, aktivnim građanstvom, samoodrživom lokalnom zajednicom; praktičan i simbolički doprinos spomenutih “tradicijskih” vrtlarskih praksi u hrvatskom urbanom kontekstu artikuliran je ponajviše tek posljednjeg desetljeća s promjenom diskursa prema izgradnji i osnaživanju lokalnih zajednica (kvart, susjedstvo). Ta višedesetljetna tradicija urbanih vrtova ne samo da na simboličko-kulturnoj razini daje legitimitet recentnoj i aktivističkoj, suvremenoj civilnosektorskoj sceni koja promiče urbano vrtlarenje, već pokazuje kako su se neke urbane tradicije, razvijajući se spontano i “odozdo”, prepoznale danas kao temelj održivog življenja u gradovima. Mnogi europski gradovi, oni vodeći u promicanju i oblikovanju urbane održivosti (npr. Helsinki), u svojim dugoročnim strategijama razvoja, urbano vrtlarenje spominju kao neizostavan dio strategije održivosti gradskoga života u budućnosti.⁶ Kao što bi, dakle, koncept tradicionalnih “divljih” vrtova trebalo očuvati, trebalo bi poticati i ostvarivati, nadograđivati i razvijati raznolike ostale održive načine uzgoja hrane u gradu, primjerice kroz zajedničke vrtove – vrtove zajednice ili društvene voćnjake. Ova knjiga, u tom smislu, nije samoj sebi cilj, već poruka da ljudi i gradovi odlučnije krenu u tom smjeru.

Krovni koncept koji se višekratno provlači i u radovima u ovom zborniku – održivi razvoj – tek je nedavno postao dijelom zelenih

politika i strategija hrvatskih javnih ustanova, znanosti, obrazovanja i tehnologija, premda se, kao dio globalnih politika i ciljeva, u svijetu formalno javlja već početkom devedesetih godina prošloga stoljeća. Koncept održivog razvoja su prije više od dvadeset godina, konferencijom *Ujedinjenih naroda* održanom 1992. godine u Rio de Janeiru,⁷ te proizašlom deklaracijom *Agenda 21*, prihvatile sve članice, odnosno, većina zemalja svijeta. U Hrvatskoj je afirmiran u javnosti (ne)posredno najprije u okviru civilne scene i udruga (npr. *Zelena akcija*), a odnedavna postaje sve dominantnijim predmetom zanimanja i okviru znanosti, politike i javnosti. Osim afirmacije uzgoja hrane u gradovima, koncept uključuje očuvanje bioraznolikosti, izgradnju lokalne zajednice, osnaživanje individualnih i lokalnih identiteta, stvaranje društvene kohezije i dr. Premda je održivi razvoj dio vrijednosti koje i u Hrvatskoj “potpisuju” razni lokalni i širi programi, projekti, dokumenti i protokoli,⁸ još uvijek se, na sadržajno-perceptivnom planu, ne može govoriti o sveobuhvatnoj i eksplicitnoj orijentiranosti politika i donositelja odluka, napose u gradovima, prema konceptima održivosti. Još uvijek ne razaznajemo gradove, ili njihove prominentne institucije,⁹ koji odlučno mijenjaju svoja naličja u smjeru, primjerice, održive mobilnosti (pješačenje, bicikli, javni prijevoz), promjena potrošačkih navika stanovnika i promjena u gradskoj potrošačkoj infrastrukturi, te pune afirmacije javnih zelenih prostora. U javnosti je ipak sve prisutniji diskurs o važnosti vrtova u izgradnji i osnaživanju lokalnih zajednica, o permakulturnom, lokalnom i organskom uzgoju hrane i grupama solidarne razmjene, o smanjenju potrošnje fosilnih goriva te ekonomiji koja je usredotočena na gospodarenje utemeljeno na solidarnosti, odgovornosti i pravednosti.¹⁰ Civilne udruge, inicijative i pojedinci postupno se pozicioniraju kao sve važniji čimbenici u odlučivanju i pregovaranju o *javnim prostorima* u gradu. Sve te promjene znače (veću i direktniju) participaciju građana u politikama razvoja grada, a ujedno su ključne pretpostavke za stvaranje “održivoga grada”.¹¹

U Zagrebu je u proljeće 2013. godine gradska uprava formalno uspostavila mrežu vrtova u okviru projekta *Gradski vrtovi*. Projekt je u nadležnosti zagrebačkog Gradskog ureda za poljoprivredu i šumarstvo, a odnosi se na “uređenje i opremanje obradivog zemljišta u vlasništvu Grada Zagreba radi davanja dijela obradivog zemljišta

na korištenje građanima Grada Zagreba u svrhu proizvodnje hrane (povrće i jagodasto voće), začinskog bilja i cvijeća za vlastite potrebe”.¹² Projekt trenutno uključuje deset gradskih lokacija s 2 000 vrtnih parcela na površini od 20,00 hektara, a nadležni ured bavi se, između ostaloga, pripremanjem vrtnih lokacija, dodjelama vrtnih parcela građanima, unapređenjem vrtna infrastrukture u postojećim vrtovima te daljnjim razvijanjem mreže vrtova. U okviru toga u Zagrebu je razvijen još jedan program, pod imenom *Urbani vrtovi*, koji je orijentiran na opremanje i uređenje zajedničkih dijelova na pojedinim lokacijama gradskih vrtova i to u suradnji gradskih ureda te medijskih i poduzetničkih sponzora.¹³ U protekle dvije godine zamjetno je ne samo povećanje broja vrtnih lokacija i parcela (što govori o zainteresiranosti građana), nego i kontinuirani rad djelatnika nadležnog gradskog ureda na rješavanju pitanja koja se otvaraju u praksi ili prijedloga koji dolaze od strane samih vrtlara. Razgovori s djelatnicima Gradskog ureda upućuju na njihov veliki terenski angažman kroz koji surađuju s vrtlarima te na svojevršne adaptabilne prakse (u vođenju, opremanju i dr.) koje nastaju na razmeđu specifičnosti svakog pojedinačnog gradskog vrta (koji se, između ostaloga, razlikuje i po broju vrtlara, odnosno veličini vrtlarske zajednice) i općih administrativnih okvira uspostave zagrebačkih gradskih vrtova. Tako je, čini se, vrt doista *eksperiment*, ne samo za vrtlare (kako su to opisali u kazivanjima autorici S. Dobrić), nego i za djelatnike gradskih ureda. Urbano vrtlarenje je *proces* koji ima svoju dinamiku, uzlaznu i formalizirajuću putanju, sporna i kritična mjesta, zagovornike i opovrgavatelje, a također, nužno, i svoje mijene pa i u tako kratkom razdoblju od samo dvije-tri zagrebačke vrtlarske sezone.

Istodobno, pak, svjedočimo i raznim drugim konstruktivnim primjerima vrtlarskih praksi izvan mreže zagrebačkih *Gradskih vrtova* o čemu svjedoče i tekstovi u knjizi. Razni oblici vrtova i vrtlarenja, pristupi u (samo)organiziranju vrtlarskih zajednica te uvjeti korištenja zemljišta, postoje i u drugim hrvatskim (npr. Varaždin) i europskim gradovima (npr. Berlin i Helsinki)¹⁴ i ne treba čuditi ako se u budućnosti koordinacija vrtova u pojedinim naseljima prenese s gradskih struktura upravljanja na neku od lokalnih udruga građana koja bi velik dio poslova preuzela, rasteretivši gradske urede i istodobno pridonjevši većoj participaciji građana u procesima

12 Rubić, Gulin Zrnić

13 O hrani i vrtovima, o gradu i ljudima

odlučivanja i organiziranja. To je i bio dio inicijalnih prijedloga građanske inicijative *Parktipicacija* u procesu zagovaranja zajedničkih društvenih vrtova tijekom 2012. godine.

Pri čitanju svih radova u ovoj knjizi treba uzeti u obzir činjenicu da su tekstovi nastajali u određenom razdoblju i da odražavaju opis stanja zagrebačkih i drugih vrtova u određenom vremenu.¹⁵ Vrtovi su trajno promjenjiva tema, rastu i mijenjaju se, počevši od razine tla, preko razine zajednice do političko-ekonomskog konteksta.

Ovom uvodnom riječju željele smo naznačiti kompleksnost urbanog vrtlarstva u Zagrebu u diskurzivnom, socio-kulturnom, političko-organizacijskom i ekonomsko-ekološkom smislu. Uvod, a niti sam zbornik, ne iscrpljuju sva pitanja vezana uz fenomen urbanog vrtlarstva koji se, u znanstvenom smislu, najšire smješta na razmeđu urbanih studija, studija zajednica i studija prehrane. U praktično-simboličkom smislu, ovaj fenomen se smješta na razmeđu obrazaca odnosa prema hrani, prirodi i gradu koje poznajemo danas, i onih kakve ih zamišljamo u budućnosti.

Zbornikom želimo iz znanstvene, civilne i aktivističke perspektive akcentuirati teme antropologije grada, lokalne zajednice, odnosa društva i održivoga razvoja, odnosa globalizacije i lokalnih kulturnih praksi, konstrukcije urbanih identiteta, aktivnog građanstva te upravljanja javnim prostorima u gradu. U okviru navedenih tema razvija se i jedan segment znanstvenoga projekta *Stvaranje grada: prostor, kultura i identitet* voditeljice dr. sc. Jasne Čapo Žmegač (Hrvatska zaklada za znanost, br. 2350),¹⁶ a jedan od rezultata toga znanstvenog interesa je i ova knjiga, kojom temu urbanih vrtova i urbanog vrtlarstva uvodimo u okvir znanstveno-stručne rasprave i akademskog okvira, ali i potičemo, komuniciranjem i prema široj javnosti, na svakodnevno razmišljanje o građanskoj participaciji, kao i na djelovanje – urbano vrtlarstvo.

Bilješke

— 1 Inicijativa *Parktipicacija* predložila je konkretnu lokaciju (površinu/zemljišnu česticu u vlasništvu Grada, neplaniranu za gradnju i namjenom predviđenu za javno-rekreativne sadržaje) za uspostavu prvog zajedničkog vrta – park Lakun, zemljište između pet stambenih novozagrebačkih naselja (Sopot, Siget, Slobodina, Travno, Dugave). Na toj je lokaciji održana i prva akcija sa sloganom “Prvi zagrebački društveni vrt?” (studeni 2012).

— 2 Taj je temat naknadno, ubrzo po objavi, bio zamišljen kao jezgra budućega zbornika. Iako se Saša Šimpraga, zagrebački publicist i aktivist, nije do kraja zadržao u uredništvu knjige, ona nosi “dah” Sašine kreativne i organizacijske energije. Tihana Rubić svojim je prvenstveno građanskim impulsom i angažmanom bila prisutna u projektima vezanim uz “zajedničke vrtove” od prvih okupljanja *Parktipicacije* u prostorijama zagrebačke Zelene akcije, a svoj je angažman, uredničkim poslovima u *Zarezu* i ovoj knjizi, “zaogrnila” i znanstveno-teorijskim etnološkim i kulturnoantropološkim promišljanjem i afirmiranjem teme u akademskoj i široj javnosti. Valentina Gulin Zrnić s velikim je zanimanjem podrškom i znanstvenom stručnošću kontinuirano pratila zbivanja oko *Parktipicacijina* rada, oko uspostavljanja vrtova i općenito fenomena koji su se odvijali na javnim urbanim površinama od sredine dvadesetog stoljeća, te ih u više radova analizirala i interpretirala kroz prizmu urbane antropologije i istraživanja svakodnevice i grada.

— 3 Jedan od terminoloških problema koji ovdje samo naznačujemo za daljnje promišljanje je i korištenje pojmovi “proizvodnja hrane”,

“potrošnja hrane”, “distribucija hrane” koji se, iako dio kapitalističkog, ekonomskog tržišnog diskursa, provlače u tekstovima koji zastupaju alternativne ekološke i društvene ideje, kao što je urbano vrtlarstvo.

— 4 Usp. npr., Seferagić 1988; za novije pristupe v. Zlatar, 2015.

— 5 Usp. Gulin Zrnić 2009.

— 6 Usp. npr. *Helsinki City Plan. Vision 2050*. <http://bit.ly/1PfpjZ0>

— 7 *United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)*, Rio de Janeiro, 3.–14. lipnja 1992. godine.

— 8 Usp. *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*, <http://bit.ly/1ju3l2x>

— 9 Na primjer, usporedo s nastajanjem ove knjige, tijekom 2012. i 2013. godine, odvijala se i priprema prijedloga za osnivanje zajedničkog vrta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, koju je inicirala i u njoj kontinuirano aktivno sudjelovala Tihana Rubić. Vrt nije zaživio na Filozofskom fakultetu jer nije dobio dovoljnu potporu Uprave i Fakultetskog vijeća polovicom 2013. godine, premda je inicijativu podržalo nekoliko odsjeka Fakulteta, Klub studenata Filozofskog fakulteta i nekoliko studentskih fakultetskih udruga, velik broj znanstvenih novaka Fakulteta i znanstvenika iz drugih znanstvenih institucija, kao i nekoliko zagrebačkih ekoloških udruga. Od ljeta 2012. godine započelo je idejno koncipiranje fakultetskog vrta, kao i izrada prijedloga Pravilnika (“kućnoga reda”) Vrta, temeljem niza operativnih sastanaka, projekcije dokumentarnog filma na temu urbanog vrtlarstva te dvaju znanstvenostručnih

dogadjanja održanih na Filozofskom fakultetu: okruglog stola *Afirmacija zajednice, identiteta i održivosti: tradicije i tendencije uzgoja hrane u gradu* (lipanj, 2012. godine), iz kojega proizlazi dio radova objavljenih u ovoj knjizi; te ciklusa javnih predavanja pod naslovom *Hrana, a ne beton! Permakultura, tranzicijski pokret i urbani vrtovi*, s posebnom cjelinom posvećenom sveučilišnim vrtovima, pod nazivom *Tranzicijski pokret, permakultura i akademski vrtovi* (prosinac, 2012. godine). Na tribinama se raspravljalo o, u svijetu već afirmiranoj, praksi urbanih i sveučilišnih vrtova, te se ideju promišljalo u hrvatskom, gradskom i sveučilišnom, kontekstu. Prvoj tribini je bio cilj temu urbanih vrtova i urbanog vrtlarstva uvesti u okvir znanstvenostručne rasprave i akademskoga okvira te potaknuti razmišljanja o temi, a drugoj – komunicirati ideju sveučilišnih vrtova prema studentima Filozofskoga fakulteta i široj javnosti, osvrtnjem na primjere raznih sveučilišnih vrtova u Europi i svijetu, u sklopu raznih obrazovnih institucija, sveučilišta i fakulteta, te predstaviti idejni projekt *Vrt na Filozofskom*. Inicijativa *Parkicipacija* i inicijativa *Vrt na Filozofskom* pripomogle su savjetima realizaciji vrta u okviru sveučilišnoga kampusa na Borongaju, koji je bio otvoren prema tom tipu učenja i djelovanja u akademskoj i široj zajednici.

— 10 Informativno usp.: o tranzicijskom pokretu: <http://bit.ly/1CBaA3y>; aktivistička *Grupa 22: P rema društvu 22. stoljeća*: <http://bit.ly/1M7TXme>.

— 11 Usp. Portney 2003: 125.

— 12 Projekt *Gradski vrtovi*: <http://bit.ly/1OgmQNj>.

— 13 Projekt *Urbani vrtovi*: <http://bit.ly/1OikTkX>.

— 14 Razni primjeri urbanog vrtlarstva u svijetu sadržani su u zborniku Elke Krasny (2012) koji se bavi poviješću i suvremenošću prisvajanja urbanog zemljišta, odnosno "neformalnom urbanizacijom", "urbanizmom odozdo" ili, kako ga naziva autorica, aktivnim i primijenjenim urbanizmom (*hands-on urbanism*). Takav su pristup i razumijevanje bliski onome što je Dunja Rihtman-Auguštin nazvala "alternativnom urbanizacijom" (1988).

— 15 Uz svaki tekst navedeno je vrijeme nastanka što je nužno za razumijevanje opisa i komentara sadržanih u tekstovima. Mnogobrojne promjene odvijaju se i nakon završetka pisanja teksta, no urednička je strategija bila da objavimo tekstove u varijantama u kojima su nastajali unazad dvije godine, jer upravo to oslikava dinamičnost urbane vrtlarске situacije i okolnosti.

— 16 Više o projektu: www.citymaking.eu.

Literatura

Grupa autora. 2013. *Prijedlog sveučilišnog zajedničkog vrta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. Arhiv Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, rukopis.

Gulin Zrnić, Valentina. 2009. *Kvartovska spika. Značenja grada i urbani lokalizmi u Novom Zagrebu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Jesenski i Turk.

Krasny, Elke, ur. 2014. *Hands on Urbanism 1850-2012. The Right to Green*. Architekturzentrum Wien, MCM creations.

Portney, Kent E. 2003. *Taking Sustainable Cities Seriously. Economic Development, the Environment, and Quality of Life in American Cities*. Massachusetts: MIT Press.

Rihtman-Auguštin, Dunja. 1988. *Etnologija naše svakodnevice*. Zagreb: Školska knjiga.

Rihtman-Auguštin, Dunja. 2000. *Ulice moga grada. Antropologija domaćeg terena*. Beograd: XX vek.

Seferagić, Dušica. 1988. *Kvaliteta života i nova stambena naselja*. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.

Zlatar, Jelena. 2015. „The Quality of Housing at the Subjective Level: Aesthetic and Ecological Aspects of the Neighbourhood and Citizen Participation“. U *Kvaliteta života u novostambenim naseljima i lokacijama u zagrebačkoj mreži naselja*. A. Svirčić Gotovac i J. Zlatar, ur. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 75-114.